

УДК 37.032

МУЛЬТИКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНОГО БАЧЕННЯ СВІТУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Іванець Н.В.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті зазначено засоби формування всебічно розвиненої особистості молодшого школяра в умовах мультикультурного колективу початкової школи. Наголошується на тому, що особливий уваги потребує моральне і культурне виховання учнів для забезпечення гуманного співіснування поряд різних етнічних груп. У даній науковій праці автор говорить про те, що саме в школі вихованець повинен усвідомити власне «я», виробити вміння критично оцінювати себе, правильно визначати співвідношення особистих, національних і громадських інтересів. Мультикультурна школа – нова модель в системі освіти і, на думку автора, найбільш оптимальна для вирішення етнопсихологічних і етнокультурних проблем, орієнтована на реалізацію державних вимог і завдань. Учень такої школи повинен відповідати таким критеріям – уміти проявляти особистісні якості в умовах сучасного мультикультурного соціуму і володіти певними знаннями і творчими вміннями.

Ключові слова: розвиток особистості, світогляд особистості, мультикультурне виховання, багатонаціональна школа, національні культури, етнічні групи.

Постановка проблеми. Розпад єдиного геополітичного простору, нехтування ідеологічних принципів, які формували національну політику, напружене соціально-економічне становище, обумовлене переходом до ринкового господарства, гостро визначили в Україні проблему міжнаціональних відносин, породили небезпечну тенденцію до національної нетерпимості. В умовах, що склалися, пошук шляхів гармонійного розвитку етносів і формування у підростаючого покоління поваги до їхніх культур став для нашої держави одним із найважливіших завдань. Одним із засобів вирішення цієї проблеми є система освіти, в межах якої держава здатна формувати в позитивному напрямку етнокультурні процеси.

В багатонаціональному колективі школи завдання формування в учнів етнічної свідомості і одночасно культури моральних, гуманних між-етнічних відносин можуть вирішитися лише на основі знання культури, традицій і звичаїв не тільки свого народу, але й інших етнічних груп, що вимагає продуманого, зваженого підходу до організації навчально-виховного процесу.

Незважаючи на те, що всі сфери життєдіяльності багатонаціональної школи проектується на міжнаціональні відносини, педагогічні механізми управління цим процесом досліджені недостатньо. Наприклад, не піддавалися теоретичному аналізу психолого-педагогічні проблеми формування в учнів національної самосвідомості у взаємозв'язку із загальнолюдськими цінностями, а також навичок дотримання соціально-етичних норм поведінки в сфері міжнаціональних відносин і міжособистісного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми показав, що дослідженню особливостей мультикультурного виховання приділяється належна увага, зокрема теоретико-методологічні засади обґрунтовуються у роботах сучасних вчених: Р. Р. Агаддуліна, О. А. Гривої, О. І. Гуренко, М. П. Лещенко, Н. Є. Міропольської. Мультикультурне виховання як соціокультурний феномен представлено у пацях І. Д. Беха, О. В. Сухомлинської. Проблему мультикультурної освіти досліджували зарубіжні вчені: Є. А. Абрамова, О. В. Аракелян, Н. Х. Байчекуєв, І. В. Васютенко-

ва, М. Л. Воловікова, О. В. Гукаленко, О. Н. Джуринський, П. В. Сисоєв, Дж. Бенкс, Ж. Гей, С. Нієто, Д. Гілборн, Дж. Уайт, Дж. Хартлі, М. Вайнберг, В. Міттер, Т. Рюлькер, Дж. Хофф [1, с. 12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Етнічні процеси, що відбуваються в країні нерідко залишаються за рамками школи. Це призводить до розриву зв'язків між сім'єю і школою. Можливо, включення проблеми освітніх установ в загальний процес розвитку і відродження національних культур допоможе уникнути цього.

Особливу значущість в даний час набуває проблема пошуку шляхів вдосконалення моральної і психологічної атмосфери в мультикультурному колективі в процесі залучення дітей до традицій і цінностей різних культур, створення умов для реалізації моральної поведінки, заснованої на принципах гуманізму, на національних і загальнолюдських цінностях, традиціях, та звичаях усіх етнічних груп учнів, а також їх цілеспрямована спільна діяльність і міжнаціональна єдність.

Процес мультикультурного виховання спрямований на формування високоморальної особистості, здатної до здійснення оціночної діяльності, самостійному виробленні життєвої позиції, заснованої на твердих моральних переконаннях.

Мультикультурна школа – нова модель в системі освіти і, на нашу думку, найбільш оптимальна для вирішення етнопсихологічних і етнокультурних проблем, орієнтована на реалізацію державних вимог і завдань. Саме в школі вихованець повинен усвідомити власне «я», виробити вміння критично оцінювати себе, правильно визначати співвідношення особистих, національних і громадських інтересів. Програма виховання, яка реалізується в мультикультурній школі, побудована з урахуванням закономірностей формування особистості, вже визначених в психології та педагогії. Пріоритетним є формування світогляду, ґрунтованого на знанні і розумінні самотності культур різних народів, умінні дбайливо ставитися до національних цінностей, етнічних особливостей, усвідомленні необхідності збереження культури світу.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування доцільності мультикультурного ви-

ховання як засобу всебічного розвитку особистості учня початкової школи, формування у нього гуманістичних і моральних принципів в умовах існування в багатонаціональному колективі.

Виклад основного матеріалу. Полікультурна Україна, як і інші провідні країни, є однією з багатоетнічних і багатомовних країн світу, що складається з багатьох народів, що розрізняються за мовою, культурою і національним характером. Життєдіяльність людини в культурному просторі стала актуальною проблемою сучасного соціуму. Перш за все вона торкнулася сфери освіти, змінила вимоги до результатів педагогічного процесу, сформувала ідеї готовності і здатності до життя у відкритому суспільстві, де існують представники різних культурних традицій. У порівнянні з минулим сьогодні у людини явно змінилися спосіб життя, характер праці, побуту, спілкування, сімейного укладу. У зв'язку з цим завданням освітнього закладу стає підготовка всебічно розвиненої особистості, що належить певному етносоціуму, культурі, історичній епосі, природно-географічному регіону.

Проблема підвищення рівня культури передбачає звернення до нових способів формування відносин між представниками різних етносів, що вимагає готовності до їх спільної політичної, економічної, пізнавальної та іншої діяльності. У зв'язку з цим досить актуальним є теза про ключове значення мультикультурного виховання учнів початкової школи. Саме в їхньому віці закладаються основи моральності і життєвих принципів особистості. Тому ми розглянемо найбільш ефективні засоби мультикультурного виховання, які допоможуть сформувати ці особистісні якості.

Одним з найбільш виражених засобів матеріальної і духовної культури будь-якого народу є декоративно-прикладне мистецтво. Вивчення культури різних народів засобами декоративно-прикладного мистецтва сприяє розширенню і поглибленню знань про культуру міжнародних відносин. Виходячи з цього, доцільно формувати в учнів певні знання і вміння з декоративно-прикладного мистецтва. Важливо допомогти їм в оволодінні міжкультурними знаннями і конкретними методиками по використанню традицій даного мистецтва. Більш пильна увага до своєї національної культури сприятиме тому, що культурне знання стане потребою, а значить, і задоволення цієї потреби буде постійно зростати [7, с. 121].

Ще одним важливим засобом формування всебічного бачення світу є оволодіння учнями знань національної мови, літератури, культури (відповідно до своєї національної належності). Вивчення предметів етноциклу, прилучення до національних культурних цінностей, традицій, етичних норм сприяють усвідомленню учням себе як частини певного етносу і в той же час як частини світової спільноти; вихованню поваги до представників інших народів. Мова навчання – національна або українська (в залежності від мовної компетенції учнів). І нарешті, в багатонаціональному колективі діти вчаться спілкуванню, заснованому на взаєморозумінні і взаємоповазі, знанні етнічних особливостей – психології, етикету, традицій того чи іншого народу [7, с. 122].

Також додаткова освіта реалізує мультикультурну спрямованість навчання, виховання і все-

бічного розвитку через гурткову роботу (гуртки народних пісень, національних танців, прикладного мистецтва, народних промислів, живопису, кераміки, національних видів спорту та ін.), а також самим шляхом організації масових заходів (Дні національних культур, національні свята, фестивалі дружби, конкурси, виставки, олімпіади).

Слід визнати, що аж до теперішнього часу думка про утворення на основі вивчення національних і культурних традицій народів світу переслідувала уми воістину всіх педагогічних діячів (А. Дістервег, Я. А. Коменський, І. П. Песталоцці, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та ін.). Тому на нашу думку, ще одним засобом формування всебічного бачення світу в етнокультурному просторі є етнопедагогіка. Етнопедагогіка як окрема система педагогічного знання має своїм предметом виховні традиції. Засоби народної педагогіки (фольклор) як джерела виховання дозволяють мінімізувати похибки організаційної системи виховання за рахунок органічної близькості даних джерел з об'єктами педагогічного впливу. Об'єктами педагогічного взаємодії в культурному соціумі є представники великих і малих етносів. Отже, їхні культурні та народні традиції більш за все виступають моральними регуляторами поведінки, так як відображають культурні смаки. А своєрідність нації гармонійно поєднується з природою і унікальністю народу, служить початком для встановлення цивілізованих міжкультурних взаємовідносин, формує уявлення про загальнолюдської моралі орієнтири. Саме звідси і виникла ідея пріоритету засобів народного виховання в про-процесі здійснення мультикультурного розвитку особистості [3, с. 96].

Ще однією ключовою обставиною, що визначає безсумнівну причетність етнопедагогіки до формування мультикультурних уявлень є саме поняття «етнос». У 1923 р. С. М. Широкогоров дав розгорнуте визначення розглянутої категорії: «Етнос є група людей, які розмовляють однією мовою, визнають своє єдине походження, які володіють комплексом звичаїв, укладом життя, освяченим традицією і відрізняється нею від таких інших груп». Поряд з представленою точкою зору поняття «етнос» розглядали Ю. В. Брошок, Л. Н. Гумільов, Е. М. Колпаков, Г. С. Маркова, В. А. Тишков, С. О. Токарев, Л. Я. Штернберг та ін. [3, с. 42].

Думки авторів пов'язані з наступними обставинами. По-перше, етнічні спільноти в багатьох поколіннях відображають свій життєвий досвід в мові, а мова, в свою чергу, стійко зберігає специфічні ознаки цієї спільноти; по-друге, всіма дослідниками регламентуються унікальність і самодостатність етнічно різноманітного населення; по-третє, жоден з науковців не вказує на зону перетину особистих (полярних) інтересів етнічних спільнот, що в цілому перешкоджає виявленню шляхів оволодіння цінностями світової культури.

Всі ці обставини дуже важливі. По суті, ознаки етносу (наявність мови і самосвідомості, унікальності і самодостатності), підсилюють культурно-національну автономію кожного конкретного етносу, але ніяк не вносять ясності, де точки дотику всіх етносів світу. Оскільки етнос розглядається як об'єкт етнографії, то одній цій науці не під силу остаточно вирішити проблему міжнародних етнічних взаємовідносин. Отже, етно-

педагогіка може виступати культурним феноменом по вихованню системи моральних цінностей і загальнолюдської моралі в мультикультурному середовищі шкільного колективу. Засоби етнопедагогіки (фольклор) більш динамічно надають вихователю вплив на особистість, так як вони наближені до духовного життя народу і пов'язані з походженням самої особистості.

Отже, кожен людський індивід здатний зрозуміти і освоїти культурні відмінності, а разом з тим і моральні високі ідеали миру, добра, взаєморозуміння, справедливості, честі. Закласти основи моральності всередині людської популяції можна тільки при використанні великих виховних можливостей національних культур і народної педагогіки. Перевага народної педагогіки при здійсненні мультикультурної освіти полягає в створенні природно-культурного середовища, яке поступово приводить до формування такого світогляду членів суспільства, яке підводить до стану комфортної життєдіяльності, культурному плюралізму і реліктовій рівновазі. К.Ш. Ахіяяр пише: «Не дивлячись на зовнішню несхожість культур різних народів, в будь-якому з них можна виявити те єдине і неперевершене, яке утворює загальнолюдські цінності, в основі яких лежить прихильність до Добра, Краси, Істини» [2, с. 125].

Красномовна думка з даного питання є у В.С. Кукушина: «Знайомство з виховними традиціями різних народів ще раз переконає нас в тому, що всі ми на Землі – в одному човні, всі ми потрібні один одному, всі ми – різні ланки одного ланцюга, ім'я якого – життя». «Всі наведені підстави, а також точки зору етнопедагогів ще раз підтверджують переваги народної педагогіки для розвитку здорової духовності в мультикультурному світі».

Дослідження з питання мультикультурного розвитку особистості дозволили виділити певні критерії і показники культурного виховання учнів початкових класів. До критеріїв ми віднесли прояв особистісних якостей в умовах сучасного мультикультурного соціуму; наявність мульти-

культурних знань, специфічних і творчих умінь. Даним критеріям відповідають наступні показники: орієнтація на цінності, які об'єднують людей; усвідомлене ціннісне ставлення до представників інших етносів; сукупність знань про культурне різноманіття світу; про особливості декоративно-прикладного мистецтва рідного краю; про проблеми взаємодії в культурному середовищі; вміння і навички позитивної мультикультурної взаємодії, творчого перетворення дійсності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, пропонувані нами засоби мультикультурного виховання, мають велике практичне і теоретичне значення. Теоретична їх значущість полягає в:

- розробці теоретико-методологічних основ мультикультурного виховання в єдності з взаємопов'язаним навчанням мовам, створенні реальних засад формування багатомовності;

- аналізі мультикультурної і мовної ситуації колективу, в якому навчаються школярі;

- науковому обґрунтуванню ролі етнопедагогіки при створенні справжнього діалогу культур.

Практичну значимість засобів формування всебічного світогляду учнів початкової школи дає підставу для науково-методичного забезпечення мультикультурного виховання і мовного навчання учнів національних шкіл, їх мовної і культурної адаптації в умовах сучасного суспільства, а також для поширення цих принципів на навчання і виховання учнів інших типів навчальних закладів.

Як ми вже відзначили, процес виховання учнів охоплює всі шкільні сфери і спрямований на формування високоморальної особистості, здатної до здійснення оцінної діяльності, самостійного вироблення життєвої позиції, заснованої на твердих ідеологічних і моральних переконаннях. Мультикультурне виховання має на меті перетворення загальнолюдських принципів моралі, збагачених моральним досвідом свого етносу, етичними цінностями інших народів, в особисті моральні якості.

Список літератури:

1. Ананьян Е. Генезис становлення і розвитку ідей полікультурної освіти / Е. Ананьян // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С. 12-14.
2. Ахіяяр К. Ш. Народна педагогіка та сучасна школа / К. Ш. Ахіяяр. – Уфа: БашГПУ, 2000 – 304 с.
3. Батурина Г. І., Кузіна Т. Ф. Народна педагогіка в сучасному навчально-виховному процесі. – М.: Шкільна преса, 2003. – 285 с.
4. Бережнова Л. Н., Набок П. Л., Щеглов В. І. Етно-педагогіка: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Л. Н. Бережнова. – М.: Академія, 2007. – 265 с.
5. Джурицький О. Н. Педагогіка міжнародного спілкування: Полікультурне виховання в Росії і за кордоном: навч. посіб. для вузів / О. Н. Джурицький. – М.: Сфера, 2007. – 224 с.
6. Іванець Н. В. Мультикультурне виховання учнів початкової школи в позакласній роботі: теоретичний аспект / Н. В. Іванець // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – Випуск 1.45(106). – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. – 182 с. (Серія «Педагогічні науки») – С. 29-31.
7. Ткачук А. А. Воспитательный процесс в поликультурной школе / А. А. Ткачук // Педагогика. – 2008. – № 2. – С. 121-122.
8. Трасберг К. Мультикультурна освіта: розвиток ідей і пошук шляхів їх реалізації в сучасному світі / під ред. Л. Васильченко. – Тарту, 2004. – С. 7-12.

Иванец Н.В.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ВСЕСТОРОННЕГО ВИДЕНИЯ МИРА В УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

В статье указаны средства формирования всесторонне развитой личности младшего школьника в условиях мультикультурного коллектива начальной школы. Подчеркивается, что особого внимания требует моральное и культурное воспитание учащихся для обеспечения гуманного сосуществования рядом различных этнических групп. В данной научной работе автор говорит о том, что именно в школе воспитанник должен осознать собственное «я», выработать умение критически оценивать себя, правильно определять соотношение личных, национальных и общественных интересов. Мультикультурная школа – новая модель в системе образования и, по мнению автора, наиболее оптимальна для решения этнопсихологических и этнокультурных проблем, ориентированная на реализацию государственных требований и задач. Ученик такой школы должен соответствовать следующим критериям – уметь проявлять личностные качества в условиях современного мультикультурного социума и обладать определенными знаниями и творческими умениями.

Ключевые слова: развитие личности, мировоззрение личности, мультикультурное воспитание, многонациональная школа, национальные культуры, этнические группы.

Ivanets N.V.

Nikolayev V.A. Sukhomlinsky National University

MULTIKULTURAL UPBRINGING AS A WAY OF PRIMARY SCHOOL PUPILS WORLD ALL-RAUND VISION FORMATION

Summary

In the article the ways of junior pupil's all-round developed personality formation in conditions of a primary school multicultural body are marked. The fact, that pupils' moral and cultural upbringing for providing humane co-existence of different ethnic groups needs special attention, is emphasized. In this scientific work the author emphasized that fact, that a pupil has to realize his own ego, to produce the ability to appraise himself critically, to define correlation of personal, national and civil interests exactly at school. Multicultural school is a new pattern in the system of education. In the author's opinion, it is the most optimal model for solving of ethnopsychological and ethnocultural problems. It is oriented on the realization of state demands and tasks. A pupil of such a school has to correspond with such criteria: to be able to show personal features in conditions of a modern multicultural society and master definite knowledge and creative abilities.

Keywords: personal development, philosophy of personality, multicultural education, multinational school, national cultures, ethnic groups.